

Сіваш Т. Д. **Психолого-педагогічні особливості формування у молодших школярів здатності до художньо-творчої діяльності** / Т. Д. Сіваш // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 5-6 квітня 2017 р.) / за ред. О. А. Голюк ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С. 56-59.

*Тетяна Сіваш,
аспірант*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗДАТНОСТІ ДО ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація: У статті автор акцентує увагу на сензитивності молодшого шкільного віку до творчості, окреслено поняття «здатність», «художньо-творча діяльність», описано психолого-педагогічні особливості формування здатності до художньо-творчої діяльності.

Ключові слова: художня творчість, художня діяльність, творча діяльність, молодші школярі.

Annotation: The author focuses on the sensitivity of the junior school age to creativity, outlines the concept of "ability", "artistic and creative activity," describes the psychological and pedagogical peculiarities of the formation of the ability to artistic and creative activity.

Key words: artistic creativity, artistic activity, creative activity, elementary school pupils.

Одним із пріоритетних завдань, визначених Національною доктриною розвитку освіти в Україні, є створення передумов для виховання особистості, здатної творчо мислити, самостійно приймати нестандартні рішення, гнучко реагувати на зміни в умовах докорінної перебудови всіх сфер життєдіяльності суспільства. У зв'язку з цим нині відбувається модернізація національної системи освіти та вироблення новітніх концепцій виховання людини.

На перехід від директивної до особистісно зорієнтованої моделі навчання і виховання, що націлює на пошук нових шляхів і засобів розкриття неповторного творчого потенціалу особистості, орієнтують Національна програма «Діти України», концепція загальної середньої освіти, концепція національного виховання та концепція художньо-естетичного виховання учнів [5].

Сензитивність молодшого шкільного віку до творчості, зокрема, художньо-образної схарактеризували Я.Коменський, Й.Песталоцці, В.Сухомлинський, К.Ушинський та ін. Про найбільшу інтенсивність творчого становлення у молодшому шкільному віці описано в працях таких вчених, як І.Бех, Л.Божович, Л.Виготський, В.Давидов, С.Діденко, О.Леонтьєв, А.Щербо. Мистецтво як чинник розвитку творчої особистості було предметом ряду досліджень у галузі філософії (І.Зязюн, Л.Коган, Г.Шевченко та ін.), психології (О.Бакушинський, Л.Виготський, В.Кузін та ін.), педагогіки (В.Вільчинський, В.Кузь, М.Лещенко, Л.Масол, М.Миропольська, Б.Неменський, О.Рудницька, О.Савченко, Г.Тарасенко, А.Щербаков, А.Щербо та ін.). Більшість авторів цих досліджень мають спільну позицію щодо необхідності збагачення особистості дитини цінними духовно-художніми враженнями, емоційністю сприйняття навколишнього світу, розвитком її

здібностей, творчою самореалізацією [3; 5; 7; 8].

Завдання розвитку творчих здібностей особистості висуваються сьогодні на передній план педагогічними колективами загальноосвітніх і професійних навчальних закладів. Разом з тим, у трактуванні цього поняття спостерігається певна неоднозначність, розмитість.

Український педагогічний словник за ред. С. Гончаренко визначає поняття “здатність” як властивість індивіда, яка визначає його можливість, спроможність, нахил до виконання певної діяльності, наприклад, здатність до навчання, здатність до трудової діяльності тощо. Здатність зумовлюється рівнем знань, здібностей, умінь, навичок, особистісними якостями (риса характеру й темперамент, особливості емоційно-вольової сфери) [4, 135].

Необхідною внутрішньою передумовою формування в особистості здатності до творчої діяльності є розвиток її творчих здібностей як стійких індивідуально-психологічних властивостей. Тому важливим питанням постає дослідження структури творчих здібностей, процес розвитку та закономірностей перебігу з раннього віку впродовж усього навчально-виховного процесу.

Вихідною проблемою для розвитку здібностей є ті природні задатки, з якими особистість з’являється на світ. Разом із тим біологічно успадковані властивості людини не визначають її здібності. Задатки – спадкові властивості периферійного і центрального нервового апарату – є істотними передумовами здібностей людини, але тільки передумовами [2, 60].

Основою креативних здібностей є творча уява, яка виявляється, на думку Л.С. Виготського, вже в ранньому дитинстві. Дослідник заперечував той факт, що здатність до творчості властива тільки деяким: “Якщо розуміти творчість як створення нового, то легко прийти до висновку, що творчі здібності характерні для всіх у більшій чи меншій мірі, вони є нормальним і постійним супутником дитячого розвитку” [1, 32]. Цей висновок обумовлює оптимістичну педагогічну ідею, пов’язану з розвитком здатності до творчості усіх дітей. Необхідно лише з раннього дитинства розвивати у них уяву, адже “формування творчої особистості, спрямованої у майбутнє, готує творча уява, яка втілюється у сучасному” [1, 79]. Л. Виготський вказує на основні психолого-соціальні фактори, від яких залежить ефективність творчої діяльності: досвід, потреби; інтереси, в яких ці потреби виражаються; здатність до комбінування і вправлення у цій діяльності; наявність зразків творчості; ситуації, які стимулюють розвиток креативних можливостей.

Е. Торенс визначав шість параметрів креативності: здатність до виявлення і постановки проблем; здатність до генерування великої кількості ідей; гнучкість – продукування різноманітних ідей; оригінальність – висування нестандартних ідей; здатність вдосконалювати об’єкти, додаючи деталі; здатність розв’язувати проблеми, тобто здібність до аналізу і синтезу [10, 65-67]. Від себе додамо, що творчість – це ще й здатність дивуватися, націленість на відкриття нового, здатність глибоко осмислювати власний досвід. Для того, щоб людина творила, вона повинна черпати творчі ідеї з реального життя. Дитина через різні аналізатори накопичує матеріал, з якого пізніше з’являються складні витвори уяви.

Унікальні можливості всебічного розвитку особистості, на нашу думку, містить у собі художньо-творча діяльність дітей, яка дозволяє гармонійно поєднувати логічні та інтуїтивні процеси, важливі для психічного та духовного здоров’я. Художня творчість, яка виникає в зоні безпосереднього чуттєвого контакту людини з оточуючим світом (М.М.Бахтін, Л.С.Виготський, О.Г.Ковальов та ін.), удосконалює здатність бачити, споглядати, відчувати, дає свободу грі фантазії, уявлення, образного мислення, нагадує про гармонію, недосяжні системному аналізу, активізує прояви інтуїції.

Художньо-творчі здібності розглядаються більшістю дослідників як здатність до творчості засобами художніх образів (О.О.Мелік-Пашаєв, А.І.Савенков). Вони представляють собою сукупність множини певних психічних властивостей, які забезпечують у своїй функціональній єдності максимальну самореалізацію дитини у процесі художньо-творчої

діяльності. В структурі цієї здібності є утворення, які забезпечують її “профіль”, специфічність певної художньої діяльності (образотворчої, літературної), і є утворення, що формуються як “родові” якості, загальні для будь-якої художньо-творчої діяльності.

У розумінні художньо-творчих здібностей як “ансамблю властивостей особистості” необхідним є знання структури цієї інтегральної якості: які компоненти є провідними, якою є їх ієрархія. Без цього неможливо зрозуміти, як розвиваються окремі структурні елементи з віком під впливом навчання, як правильно оцінювати здібності та впливати на процес їх розвитку.

О.Я. Савченко виділяє прийоми, які допомагають створювати художні образи з елементів дійсності:

- комбінування (відомі елементи вступають у нові відносини, поєднання і синтезування в новий образ);
- аглютинація (поєднання двох різних частин в одному образі);
- акцентування однієї деталі образу (якась виразна риса посилено висувається на передній план; у віршах – повторення деяких слів; у казках – повторюваність дій у сюжеті);
- перебільшення або надмірне зменшення образів (Гулівер, Дюймовочка);
- перенесення типових дій з одного об’єкта на інший (тварини, рослини виконують людські дії, обставини сучасного життя переносяться у прадавні часи або далеке майбутнє);
- перевтілення одних образів в інші [6, 88].

Формування в учнів здатності до творчої діяльності передбачає, передусім, впровадження у навчальну практику гуманістичного принципу організації освіти, коли у центрі навчально-виховного процесу знаходиться особистість учня з її потребами, інтересами і можливостями. Будь-яке усереднення у навчанні є гальмом у розвитку творчих здібностей. А тому слід практикувати диференційований підхід до учнів, широко впроваджувати самостійні форми роботи аж до індивідуального навчання.

Однією з головних умов ефективності процесу розвитку креативних здібностей в педагогічних дослідженнях вважається застосування творчих методів навчання (Ш. Амонашвілі, І. Волков, І. Волощук, С. Сисоєва та інші).

Ефективність роботи щодо розвитку творчої особистості значно підвищується при дотриманні таких психолого-педагогічних умов:

- коли створюється емоційна, доброзичлива атмосфера у процесі виконання учнями будь-яких творчих завдань;
- коли організація діяльності учнів з розв’язання творчих завдань здійснюється з опорою на їхні інтереси, потреби, потенційні можливості, здібності тощо;
- коли вирішення творчих завдань пробуджує в кожного школяра дослідницьку активність, поглиблює інтерес до творчої діяльності, спонукає до успішних дій та досягнення поставленої мети.

Важливим показником, який свідчить про те, що учень виявляє творче ставлення до виконання завдань, є наявність усвідомленого спонукання до творчості, потяг суб’єкта до оволодіння знаннями, вміннями і навичками, які сприяють ефективному здійсненню творчого пошуку. Під усвідомленістю ми розуміємо поняття особистісної значущості творчості у процесі життєдіяльності, наявність потреби займатися творчою діяльністю.

Наступним показником творчого ставлення особистості до виконання будь-якого завдання, є її спрямованість, адже саме вона, як доведено в ряді досліджень, детермінує поведінку особистості. Тому саме визначення даного показника дозволить виявити, наскільки глибинною є ступінь даної спрямованості.

Про сутність розвитку творчості у дітей свідчить також яскраво виражене бажання займатися творчістю (активно-вольові дії, спрямовані на досягнення мети: творчий пошук прийомів і засобів неординарного вирішення проблемних ситуацій, які виникають у процесі діяльності).

І, нарешті, ще один показник – емоційна забарвленість процесу творчого пошуку при розв’язанні різних творчих проблем, наявність позитивних емоцій при досягненні кінцевої мети, відчуття впевненості в собі, у своїх можливостях і здатність знайти вихід з проблемних ситуацій.

Головними факторами, які визначають цілеспрямоване керування процесом розвитку творчої особистості є, передусім, наявність досить стійких інтересів саме до творчості. Тому дуже важливо мати уявлення щодо спрямованості інтересів молодших школярів, ступеня їх стійкості.

Формування в дітей глибоких і стійких інтересів до творчої діяльності є однією з основних передумов не лише становлення, а й розвитку творчої особистості. Причому, успішна діяльність, яка пов’язана з інтересом, створює “зону найближчого розвитку”, зону підвищеної сенситивності для всіх впливів, котрі сприяють розвитку творчої особистості, тобто інтерес завжди викликає позитивне ставлення до відповідно роду її галузі пізнання і тим самим створює передумови для оволодіння предметом інтересу: спочатку виникає ситуативний, епізодичний інтерес, який при створенні умов завжди перетворюється в стійкий інтерес до певної сфери діяльності.

У процесі перетворення ситуативного інтересу в особистісний, емоційно-пізнавальне ставлення перетворюється в емоційно-пізнавальну спрямованість, тобто психологічну природу інтересу складає нерозривний комплекс важливих для особистості процесів (інтелектуальних, емоційних та вольових).

Основними критеріями при визначанні дієвості інтересу саме до творчої діяльності є:

- усвідомлення предмету інтересу, яке детермінує поведінку індивіда;
- чітко виражена потреба у занятті саме цією діяльністю;
- емоційна зацікавленість в процесі творчого пошуку розв’язання різних проблем.

Не менш важливою складовою, яка сприяє розвитку творчої особистості, є наявність мотивації щодо досягнення успіху у процесі творчого розв’язання поставлених задач. Саме мотивація досягнень є однією з важливих складових, від якої залежить ефективність поведінки індивіда.

Таким чином, під час формування у молодших школярів здатності до художньо-творчої діяльності значну увагу слід зосередити на розвитку усвідомленого спонукання їх помислів до творчості, потягів та бажань оволодіти вміннями та знаннями, котрі визначають творчий пошук, нестандартне мислення, оригінальність.

Література:

1. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: психол. очерк: книга для учителя / Л.С. Выготский. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – 93 с.
2. Выготский Л.С. Психология. / Л.С. Выготский. – М.: Изд-во ЭКСМО – Пресс, 2000. – 1008 с.
3. Голюк О.А. Обґрунтування компонентів творчого потенціалу майбутнього педагога ДНЗ та школи I ступеня / О.А.Голюк // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції, 28 жовтня 2015 р. // FOLIA COMENIANA: вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. – Умань: ФОП Жовтий, 2015. – С. 38-42.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Демченко І. І. Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва: Монографія / І.І. Демченко, М.О. Пічкур, Т.О. Блзнюк. – К.: Оміда, 2009. – 218 с.
6. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах / О.Я. Савченко. – К.: «Магістр», 1997. – 256 с.
7. Тарасенко Г. С. Нові підходи до виховання дітей і молоді в контексті культурологічної парадигми освіти / Г. С. Тарасенко // Наук. вісник Чернівецького університету. – Чернівці : Рута, 2005. – Вип. 248. – С. 167-172. – (Серія “Педагогіка та психологія”).
8. Тарасенко, Г.С. Паросток: методика гуманістичного виховання молодших школярів засобами природи / Г.С. Тарасенко. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2003. – 144 с.
9. Швець К.А. Роль колективної творчої діяльності у вихованні молодших школярів / К.А. Швець // Наукові записки : Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки і психології. – Вип. 7 : У 2-х частинах. – Ч. 1. – Вінниця : ВДПУ ім.М.Коцюбинського, 2009. – С. 128-130.

10. Torrance E.P. The nature of creativity as manifest in the testing / R. Sternberg, T.Tardif (eds.) // The nature of creativity. – Cambridge: Cambr. Press, 1988. – P. 43-75.